

**ВІННИЦЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ ПЕДАГОГІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ІМЕНІ МИХАЙЛА КОЦЮБИНСЬКОГО
ФАКУЛЬТЕТ ДОШКІЛЬНОЇ І ПОЧАТКОВОЇ ОСВІТИ
ІМЕНІ ВАЛЕНТИНИ ВОЛОШИНОЇ**

КАФЕДРА ПОЧАТКОВОЇ ОСВІТИ

КВАЛІФІКАЦІЙНА РОБОТА

на тему: **ВИКОРИСТАННЯ ІНТЕРАКТИВНИХ МЕТОДІВ НАВЧАННЯ
МОЛОДШИХ ШКОЛЯРІВ НА УРОКАХ УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ**

Студентки 2 курсу МАП групи
Освітньої програми Початкова освіта.
Психологія
Спеціальності 013 Початкова освіта
Галузі знань 01 Освіта / Педагогіка
Ступеня вищої освіти магістра
Маркевич Вікторії Сергіївни

Науковий керівник: **Комарівська Н.О.**,
кандидат філологічних наук,
доцент кафедри початкової освіти

Кількість балів: _____ Оцінка: ECTS _____

Голова комісії _____
(підпис) (ініціали, прізвище)

Члени комісії _____
(підпис) (ініціали, прізвище)

(підпис) (ініціали, прізвище)

(підпис) (ініціали, прізвище)

ЗМІСТ

ВСТУП	3
РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ ПРОБЛЕМИ ДОСЛІДЖЕННЯ	7
1.1. Інтерактивні методи навчання в контексті дефінітивного аналізу.....	7
1.2. Психолого-педагогічні особливості використання сучасних інтерактивних методів навчання на уроках української мови.....	13
1.3. Сучасний стан розвитку мовлення молодших школярів на уроках української мови (за результатами констатувального етапу експерименту)..	26
РОЗДІЛ 2. МЕТОДИЧНІ ОСОБЛИВОСТІ ВИКОРИСТАННЯ ІНТЕРАКТИВНИХ МЕТОДІВ НАВЧАННЯ МОЛОДШИХ ШКОЛЯРІВ НА УРОКАХ УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ	39
2.1. Педагогічні умови успішного використання сучасних інтерактивних методів навчання молодших школярів української мови.....	39
2.2. Застосування інтерактивних методів навчання дітей молодшого шкільного віку на уроках української мови (за результатами формувального етапу експерименту).....	49
2.3. Динаміка розвитку мовлення молодших школярів на уроках української мови (за результатами контрольного етапу експерименту).....	66
2.4. Методичні рекомендації вчителям щодо застосування інтерактивних методів навчання молодших школярів на уроках української мови.....	72
ВИСНОВКИ	78
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ	82
ДОДАТКИ	89

ВСТУП

На сучасному етапі розвитку освіти в Україні перед учителем початкової школи стоїть важливе завдання зробити урок радісним і цікавим для учнів, щоб кожна дитина змогла розкрити свій творчий потенціал, створював ситуацію морального вибору й спонукав до прийняття самостійного правильного рішення. Дотримуючись такого підходу саме в початковій ланці освіти, який закладає основи демократизації НУШ, сприяє утвердженню діалогічного підходу до навчального спілкування, уможлиблює організацію ефективної педагогічної взаємодії учасників освітнього процесу. Саме тому є необхідність застосування на уроках у початковій школі відповідних інноваційних педагогічних методів, зокрема інтерактивних.

Згадані характеристики творчо орієнтованого освітнього процесу закономірно спрямовують педагогів на використання інтерактивних методів навчання. Інтерактивне навчання – це організація навчального процесу таким чином, що практично всі його учасники виявляються залученими до процесу пізнання, мають можливість розуміти та рефлексувати з приводу того, що вони знають та думають. Самостійна діяльність у процесі пізнання та засвоєння навчального матеріалу передбачає, що кожен вносить до нього свій особливий індивідуальний внесок, йде обмін знаннями, ідеями, способами пізнавальної діяльності. Використання інтерактивних методів навчання в освітньому процесі Нової української школи є визначною ланкою для оптимізації процесу навчання, вони допомагають налагодити стосунки між вчителем і учнем, учнем та однолітками.

Проблемам освітньої інноватики в сучасній теорії і практиці присвячені роботи видатних педагогів сучасності, зокрема Л. Ващенко, Л. Даниленка, В. Імбер, Л. Калуської, А. Кушнір, М. Отрощенко, І. Стахової, В. Химинець та багато інших. Проблемою використання інтерактивних методів навчання в освітньому процесі початкової школи займаються багато дослідників: Г. Коберник, О. Комар, Н. Комарівська, Н. Лазаренко, О. Лесіна,

Л. Пироженко, О. Пометун, Г. Сиротенко, О. Телянчук. Сутність інтерактивного навчання в початковій школі висвітлено Н. Балицькою, Г. Волошиною, Н. Побірченко, О. Пометун, Л. Пироженко, Г. Сиротенко та ін.

Сучасний урок – це продуктивний процес, під час якого учень відтворює знання, здобуті при засвоєнні нового матеріалу. Використовуючи інтерактивні методи навчання, учитель має моделювати реальні життєві ситуації, організовувати роботу з документами в парах та малих групах, застосовувати рольові та ділові ігри, а також обговорювати проблемні й дискусійні питання в групах або загальному колі. Це, на нашу думку, сприяє формуванню в учнів умінь і навичок, системи цінностей, створенню атмосфери співробітництва та творчої взаємодії в навчанні.

Інноваційні дидактичні засоби, застосування яких суттєво підвищують ефективність навчання, розвивають творчі здібності молодших школярів. Оскільки засвоєння української мови є однією з найважливіших сходинок освіти та розвитку особистості, необхідно з перших днів навчання дитини в школі виховувати в учнів любов та інтерес до вивчення мови, розвивати мовлення дітей.

Проблема методів навчання актуальна вже тому, що вони зумовлюють і визначають технології навчання. Виникла нова категорія «технологія навчання», зміст якої впливає із системи методів навчання. Час вимагає розроблення теорії організації процесу мовної освіти на новій основі, із застосуванням системно-технологічного підходу до методів формування навчально-предметних компетентностей мовної особистості [30].

Теоретичні аспекти використання інтерактивних методів навчання, їх класифікація, педагогічні умови їх використання детально аналізуються в науковому доробку А. Нісімчука, О. Пометун, Г. Селевко, В. Химинець та ін. У дослідженнях О. Біди, С. Іванішеної, В. Пилипчука та ін. обґрунтовується доцільність застосування інтерактиву для посилення ефективності процесу навчання у початковій школі. Певні технологічні аспекти використання

інтерактивних методів навчання на уроках української мови у початковій школі досліджуються О. Караман, Н. Манагаровою, Н. Пилипенко та ін. Водночас не достатньо визначеними залишаються педагогічні умови використання інтерактивних методів навчання на уроках української мови в початковій школі, методичні особливості їх застосування.

Об'єктом дослідження є процес навчання молодших школярів на уроках української мови.

Предмет дослідження – використання інтерактивних методів навчання в процесі вивчення української мови молодшими школярами.

Мета дослідження: визначити та охарактеризувати особливості успішного використання сучасних інтерактивних методів навчання на уроках української мови в початковій школі.

Відповідно до мети було визначено такі *завдання* дипломного дослідження:

- охарактеризувати інтерактивні методи навчання у контексті дефінітивного аналізу;
- визначити психолого-педагогічні особливості використання сучасних інтерактивних методів навчання на уроках української мови в початковій школі;
- здійснити діагностику сучасного стану розвитку мовлення молодших школярів на уроках української мови;
- виокремити педагогічні умови успішного використання сучасних інтерактивних методів навчання молодших школярів української мови;
- охарактеризувати особливості застосування інтерактивних методів навчання дітей молодшого шкільного віку на уроках української мови;
- показати динаміку розвитку мовлення молодших школярів на уроках української мови;
- сформулювати методичні рекомендації вчителям щодо застосування інтерактивних методів навчання молодших школярів на уроках української мови.

У процесі дослідження були використані такі *методи дослідження*:

Теоретичні: аналіз психолого-педагогічної, методичної літератури з проблеми дослідження.

Емпіричні: педагогічний експеримент (констатувальний, формувальний і підсумковий етапи), цілеспрямоване педагогічне спостереження, бесіди з учителями та учнями, аналіз продуктів творчої діяльності дітей.

Наукова новизна полягає в тому, що: уточнено зміст понять «інновація», «технологія навчання», «система методів навчання», «методика навчання»; визначено психолого-педагогічні особливості використання сучасних інтерактивних методів навчання на уроках української мови; визначено педагогічні умови успішного використання сучасних інтерактивних методів навчання молодших школярів української мови; сформульовано методичні рекомендації вчителям щодо застосування інтерактивних методів навчання молодших школярів на уроках української мови.

Практичне значення отриманих результатів дослідження полягає у вивчені й узагальнені педагогічних засад розвитку мовлення молодших школярів; розроблені та запроваджені в освітній процес початкової школи методичних матеріалів (вправи, завдання, конспекти уроків та ін.).

Експериментальна база дослідження: Комунальний заклад «Вінницький ліцей 12» (3-Б експериментальний клас, 3-В контрольний клас).

Апробація основних положень дослідження відбувалась у процесі експериментальної роботи в школі, шляхом участі в науково-практичних конференціях:

– ХХ міжуніверситетській студентській науково-практичній конференції «Актуальні питання культури мовлення» (21 лютого 2023 р., м. Вінниця) теми;

– Міжнародній науково-практичній інтернет-конференції «Актуальні проблеми формування творчої особистості педагога в наступності

дошкільної та початкової освіти» (м. Вінниця, ВДПУ імені Михайла Коцюбинського, 28-29 березня 2023 р.);

– X всеукраїнській науково-практичній студентській інтернет-конференції «Науковий простір студента: пошуки і знахідки» (31 березня 2023 року УДУ імені Михайла Драгоманова, м. Київ);

– VI Всеукраїнська науково-практична конференція з міжнародною участю «Інклюзивна освіта як індивідуальна траєкторія особистісного зростання дитини з особливими освітніми потребами» (м. Вінниця, ВДПУ імені Михайла Коцюбинського, 27 квітня 2023 р.);

– XXI міжуніверситетській студентській науково-практичній конференції «Актуальні питання культури мовлення» (21 лютого 2024 р., м. Вінниця);

– I Всеукраїнській студентській науково-практичній конференції «Наукові перспективи та методичні інновації в розвитку початкової освіти» (м. Вінниця, ВДПУ імені Михайла Коцюбинського, 18 квітня 2024 р.).

За матеріалами дослідження опубліковано статті:

1. Маркевич В. Розвиток зв'язного мовлення молодших школярів засобами театралізації. *Актуальні проблеми формування творчої особистості педагога в контексті наступності дошкільної та початкової освіти*: збірник матеріалів VII Міжнародної науково-практичної Інтернет-конференції (Вінниця, ВДПУ імені Михайла Коцюбинського, 28-29 березня 2023 р.) / за ред. О.П. Демченко, Н.О.; Вінницький державний педагогічний університет імені Михайла Коцюбинського, факультет дошкільної і початкової освіти імені Валентини Волошиної. Вінниця: ТОВ «Меркьюрі-Поділля», 2023. Вип. 12.

2. Маркевич В. Педагогічні умови використання інтерактивних методів навчання на уроках мовного циклу в початковій школі. *Інклюзивна освіта як індивідуальна траєкторія особистісного зростання дитини з особливими освітніми потребами*: збірник матеріалів VI Всеукраїнської

науково-практичної конференції з міжнародною участю (м. Вінниця, ВДПУ імені Михайла Коцюбинського, 27 квітня 2023 р.). Вінниця, 2023. Вип. 5.

3. Маркевич В. Застосування інтерактивних методів навчання дітей молодшого шкільного віку на уроках української мови. *Наукові перспективи та методичні інновації в розвитку початкової освіти*: збірник матеріалів I Всеукраїнської студентської науково-практичної конференції (м. Вінниця, ВДПУ імені Михайла Коцюбинського, 18 квітня 2024 р.) / редкол.: Н. Олійник, В. Імбер, Н. Казьмірчук, Г. Кіт, Н. Комарівська, Л. Любчак, Н. Стахова, Ю. Бондар; за заг. ред. Н. Олійник. Вінниця, 2024. Вип. 1. С.392-396.

4. Новодворська В., Маркевич В. Використання проблемного навчання на уроках української мови в початковій школі. *Наукові перспективи та методичні інновації в розвитку початкової освіти*: збірник матеріалів I Всеукраїнської студентської науково-практичної конференції (м. Вінниця, ВДПУ імені Михайла Коцюбинського, 18 квітня 2024 р.) / редкол.: Н. Олійник, В. Імбер, Н. Казьмірчук, Г. Кіт, Н. Комарівська, Л. Любчак, Н. Стахова, Ю. Бондар; за заг. ред. Н. Олійник. Вінниця, 2024. Вип. 1. С. 403-407.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Акпинар Л. Інтерактивні технології навчання в початковій школі: Навчальний посібник. Київ: Видавничий Дім «Слово», 2014. 288 с.
2. Бондар Ю. В. Використання інтерактивних технологій в освітньому процесі початкової школи. *Соціально-освітні домінанти професійної підготовки фахівців соціальної сфери та інклюзивної освіти*: зб. матеріалів Всеукр. наук.-практ. конф. (м. Бердянськ, 23-24 жовт. 2019 р.). Бердянськ, 2019. С. 229-233.
3. Бражнич О.Г. Педагогічні умови диференційованого навчання учнів загальноосвітньої школи : дис. ... канд. пед. наук. Кривий Ріг, 2001. 238 с.
4. Бутрім В. Інтерактивні дидактичні ігри в початковій школі. Київ: «Шкільний світ», 2007. 110 с.
5. Ващенко Г.Г. Загальні методи навчання [Текст]: підручник для педагогів; Всеукраїнське Педагогічне Товариство ім. Г.Ващенка. Київ: [б.в.], 1997. 410 с.
6. Вітюк В. В., Зуйко К. В. Інтегрований підхід до навчання у початковій школі. *Актуальні проблеми розвитку природничих та гуманітарних наук*: збірник матеріалів II Міжнародної науково-практичної конференції (25 жовтня 2017 р.). Луцьк, 2017. С. 104-106.
7. Горошкіна О. Особливості використання інтерактивних методів на уроках української мови. *Українська мова та література в школі*. № 3. 2013. С. 7-10.
8. Григорович О.П., Пахальчук Н.О. Педагогічні умови формування інноваційної культури майбутнього вчителя початкової школи в умовах реформування змісту освіти. *Modern researches in psychology and pedagogy: Collective monograph*. Riga: Izdevnieciba «Baltija Publishing», 2020. С. 94-111.
9. Дичківська І. Інноваційні педагогічні технології. Київ: Академвидав, 2015. 304 с.

10. Довбенко С.Ю. Організація освітнього процесу на засадах педагогіки партнерства в умовах реалізації Концепції нової української школи. *Нові стратегії розвитку початкової освіти в умовах євроінтеграції*: збірник матеріалів Всеукраїнської науково-практичної онлайн-конференції з міжнародною участю. 16 травня 2018 р. Івано-Франківськ: Видавець Кушнір Г. М., 2018. С. 210-215.

11. Донченко Т. Мета навчання української мови як системне утворення та шляхи її реалізації. *Українська мова і література в школі*. 2011. № 1. С. 2-6.

12. Енциклопедія педагогічних технологій та інновацій / Автор-укладач Н.П. Наволокова. Харків: Вид. група «Основа», 2009. 176 с.

13. Закон України про освіту. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2145-19/stru/paran2091>

14. Захарійчук М. Українська мова та читання: підручн. для 3 кл. закл. загальн. середн. освіти (у 2 частинах): Частина 1: Українська мова. Київ: Грамота, 2020. 160 с.

15. Іванішена С. Форми та методи інтерактивного навчання. *Початкова школа*, 2006, 3, с. 9-11.

16. Інноваційні технології в початковій школі / Автори-упорядники: В.П. Телячук, О. В. Лесіна. 2-ге вид. Харків: Вид. група «Основа», 2008. 233 с.

17. Інтеграція навчальних предметів в початковій школі як ефективна форма навчання молодших школярів: Матеріали інтернет-семінару / уклад. Л.Н. Добровольська, В.О. Чорновіл. Черкаси: Видавництво КНЗ «Черкаський обласний інститут післядипломної освіти педагогічних працівників Черкаської обласної ради», 2017. 183 с.

18. Інтерактивне навчання: [Добірка статей] // Під редакцією П. Дошковського. Київ: *Початкова школа*. 2019. №44. С.1-33.

19. Інтерактивні технології навчання у початкових класах / Авт.-упор. І.І. Дівакова. Тернопіль: Мандрівець, 2018. 180 с.

20. Інтерактивні уроки в початковій школі / Упоряд. О. Кондратюк. Київ: Шкільний світ, 2017. 128 с.

21. Казьмірчук Н.С. Педагогіка партнерства як запорука ефективної підготовки майбутніх педагогів до впровадження європейського досвіду формування soft skills учнів початкової школи. *Партнерство в освіті та соціальній роботі: сучасні виклики та перспективи*: матеріали міжвузів.наук-практ конф. (Хмельницький, 22 лютого 2022 року). Мельницький: ПП «А.В.Царук», 2022. С.86-90.

22. Кіт Г.Г., Демченко О.П. Готовність майбутнього вчителя до організації творчої навчально-пізнавальної діяльності молодших школярів в умовах НУШ. *Нова українська школа: початок реформ*: збірник тез доповідей II Всеукраїнської науково-практичної конференції, 27 березня 2020 року / за заг. ред. Л.В. Задорожної-Княгницької. Маріуполь: МДУ, 2020. С.251-255.

23. Колеснік К., Комарівська Н., Стахова І., Присяжнюк Л. Значення спільної діяльності для розвитку мовлення дітей. *Професіоналізм педагога: теоретичні й методичні аспекти*. Випуск 17. 2022. С.127-138.

24. Колеснік К.А. Організація групової діяльності на заняттях з мови: поєднання ігрової та пізнавальної групової діяльності учнів першого класу. *Учитель початкової школи*. № 11. 2019 . С. 18-21.

25. Коломієць Н.А. Дидактичні засади застосування інтерактивних методів навчання молодших школярів. Київ, 2018. 129 с.

26. Комарівська Н. Формування культури мовленнєвої поведінки молодших школярів на уроках рідної мови. *Наукові записки Вінницького державного педагогічного університету імені Михайла Коцюбинського*. Серія: Педагогіка і психологія: Збірник наукових праць. Вип. 43 / Редкол.: В.І.Шахов (голова) та ін. Вінниця: ТОВ Нілан ЛТД, 2015. С. 43-47.

27. Комарівська Н.О., Лапшина І.М. Використання елементів сучасних інноваційних технологій у формуванні інтересу до дитячої літератури в дітей дошкільного віку. *II Міжнародна науково-практична інтернет-конференція*

«Інноваційні технології в дошкільній освіті». Переяслав-Хмельницький. 28-29 березня 2019. С.44-48.

28. Концепція Нової української школи [Електронний ресурс]. URL: <https://www.kmu.gov.ua/storage/app/media/reforms/ukrainska-shkola-compressed.pdf>.

29. Кравченко Г. Ю. Освоєння вчителями початкової школи педагогічних інновацій в умовах внутрішньошкільної науково-методичної роботи: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. пед. наук : спец. 13.00.04 «Теорія та методика професійної освіти». Кривий Ріг, 2003. 22 с.

30. Кучерук О. А. Система методів навчання української мови в основній школі: теорія і практика: Монографія. Житомир: Вид-во ЖДУ імені І. Франка, 2011. 420 с.

31. Лазаренко Н. І. Нові вимоги до професіоналізму вчителя в умовах євроінтеграції. *Наукові записки Вінницького державного педагогічного університету імені Михайла Коцюбинського. Серія: Педагогіка і психологія*: зб. наук. пр. Вінниця: ТОВ «Нілан ЛТД», 2018. № 54. С. 100-106.

32. Лазаренко Н. Культура мовлення як невід'ємна складова ключових компетентностей сучасного педагога. *Наукові записки Вінницького державного педагогічного університету імені Михайла Коцюбинського. Серія: Філологія (мовознавство)*: Збірник наукових праць / [гол.ред. Н. Л. Іваницька]. Вінниця: ТОВ «Фірма «Планер», 2016. Вип.23. С.36-42.

33. Наказ МОН від 23.03.2018 № 283 «Про затвердження Методичних рекомендацій щодо організації освітнього простору Нової української школи». URL: <http://surl.li/bylvwt>

34. Нісімчук А.С., Падалка О.С., Шпак О.Т. Сучасні педагогічні технології. Київ, 2010. 368 с.

35. Нова українська школа: порадник для вчителя / за заг. ред. Н. М. Бібік. Київ : ТОВ «Видавничий дім «Плеяди», 2017. 206 с.

36. Новиченко О. З досвіду використання інтерактивних технологій. *Початкова освіта*. № 41. 2017. С. 4-15.

37. Освітні технології: навч.-метод. посіб. / О. М. Пехота, А. З. Кіктенко, О.М. Любарська та ін.; За заг. ред. О.М. Пехоти. Київ: А.С.К., 2004. 256 с.

38. Павленко Н.О. Інтерактивні педагогічні технології у професійній діяльності вчителя початкових класів. Полтава, 2017. 235 с.

39. Панченков А., Пометун О. Навчання в дії. Як організувати підготовку вчителів до застосування інтерактивних технологій навчання: Метод. Посіб. Київ: А.П.Н., 2013. 167 с.

40. Педагогічні технології в підготовці вчителів: навчальний посібник / кол. авторів; за ред. І. Ф. Прокопенка. 3-є вид., допов. і переробл. Харків: ХНПУ, 2018. 457 с.

41. Педагогічні технології навчання української мови та літературного читання в початковій школі: навчально-методичний посібник / за науковою редакцією Чабайховської М.І. Тернопіль: Мальва-ОСО, 2015. 188 с.

42. Педагогічні технології навчання української мови та літературного читання в початковій школі: навчально-методичний посібник / за науковою редакцією Чабайховської М.І. Тернопіль: Мальва-ОСО, 2015. 188 с.

43. Підласий І. П. Як підготувати ефективний урок: [книга для вчителя]. Київ: Рад. школа, 1989. 204 с.

44. Пометун О. Активні й інтерактивні методи навчання: до питання про диференціацію понять. *Шлях освіти*. 2004. № 3. С. 10-15.

45. Пометун О. І., Пироженко Л. В. Сучасний урок. Інтерактивні технології навчання: наук.-метод. посіб. Київ: А.С.К., 2004. 192 с.

46. Пометун О., Пироженко Л. Інтерактивні технології навчання: теорія, практика, досвід. Київ, 2011. 135 с.

47. Пономарьова К. І. Формування комунікативної компетентності молодших школярів у процесі навчання української мови: методичний посібник. Київ: КОНВІ ПРІНТ, 2020. 88 с.

48. Рудницька О. П. Педагогіка: загальна та мистецька : [навчальний посібник] / Оксана Петрівна Рудницька. Тернопіль: Навчальна книга – Богдан, 2005. 360 с.
49. Саух П. Ю. Філософія: [навч. посіб.] / Петро Юрійович Саух. Київ: Центр навчальної літератури, 2003. 256 с.
50. Сиротенко Г.О. Сучасний урок: інтерактивні технології навчання. Харків: Видавнича група «Основа», 2013. 80 с.
51. Сисоєва С.О. Інтерактивні технології навчання дорослих: навчально-методичний посібник. НАПН України, Ін-т педагогічної освіти і освіти дорослих. Київ: ВД «ЕКМО», 2011. 324 с.
52. Сікорський П. І. Теорія і методика диференційованого навчання. Львів: СПОЛОМ, 2000. 421 с.
53. Стребна О.В., Сошенко А.О. Інтерактивні методи навчання в практиці роботи початкової школи. Харків, 2014. 215 с.
54. Філософія: навч. посіб. / С. Щерба, М. Тофтул, О. Загледа та ін. ; за ред. проф. С. Щерби. Житомир: Льонок, 2000. 416 с.
55. Філософський енциклопедичний словник / [за ред. В. І. Шинкарука]. Київ: Абрис, 2002. 744 с.
56. Хайдеггер М.. Феноменологія і трансцендентальна філософія цінностей; [пер. С. Мандельбаум]. Київ: Cartel, 1996. 116 с.
57. Шапар В.Б. Психологічний тлумачний словник. Харків: Прапор, 2004. 640с.
58. Швець К. Роль колективної творчої діяльності у вихованні молодших школярів. *Наукові записки: Збірник матеріалів науково-практичної конференції викладачів і студентів інституту педагогіки і психології*. Вип.7: У 2-х частинах. Ч. 1. Вінниця: ВДПУ ім.М. Коцюбинського, 2009. С. 128-130.
59. Шейко Г. Інноваційні методи роботи в початковій школі. Харків: Видавництво «Ранок», 2008. 208 с.

60. Ягоднікова В.В. Інтерактивні форми і методи навчання та виховання учнів. *Завуч. Усе для роботи*. 2009. Листопад (№ 22). С. 2-28.

61. Янкович О., Беднарек Ю., Анджеєвська А. Освітні технології сучасних навчальних закладів: навчально-методичний посібник. Тернопіль: ТНПУ ім В. Гнатюка, 2015. 212 с.

62. Kolesnik Kateryna, Komarivska Nadiia. Children's speech development in the process of collective creative activity. *Sustainable Development: Modern Theories and Best Practices: Materials of the Monthly International Scientific and Practical Conference (March 31 - April 1, 2022) / Gen. Edit. Olha Prokopenko, Aleksander Sapiński, Tallinn: Teadmus OÜ, 2022, P. 136-139.*

63. Kolesnik K., Oliinyk N., Komarivska N., Kazmirchuk N., Imbe V. Future-Teacher Soft Skills Development in the Context of Ukraine's Integration into the European Higher Education Area. *International Journal of Learning, Teaching and Educational Research*, 2023. Vol. 22, No. 2, pp. 413-431
<https://ijlter.org/index.php/ijlter/article/view/6935>

64. Komarivska N., Dabizha L. Modern approaches to formation of a primary school teacher's creative personality as a prerequisite for creative development of children. *Adult education in the perspective of change: innovations, technologies, forecasts : Monografia naukowa zrealizowana w ramach współpracy transgranicznej (Polska,Ukraina)*. Warszawa, 2021. P. 223-232.